

VEŠTAČENJE KOD KRIVIČNIH DELA PROTIV BEZBEDNOSTI DRUMSKOG SAOBRAĆAJA

Aleksander Karakaš

Viši sud u Mariboru, Maribor, Slovenija

Stanko Laković

Univerzitet u Mariboru, Fakultet za građevinarstvo, Maribor, Slovenija

Rezime: *Upoređivanje sa nekom drugim historičkim događajima, pokazuje kako je saobraćajna nesreća, zbog velikog broja faktora, njihovih varijanti, specifičnosti svake od tih te međusobnog utecaja, kompleksan događaj, koji zahteva sistematičan, metodološki sređen i pre svega samostalan pretres, koji se bez posebnih znanja teško obezbeđuje. U pravnom smislu utvrđenja o saobraćajnoj nesreći moraju da imaju određeni temelj. Njime nisu obuhvaćeni tek tragovi, kao što je to kod pretresanja u tehničkom smislu, već i neki drugi izvori saznanja (npr. ispovesti svedoka, mišljenja veštaka drugih struka i sl.) koji se u krivičnom postupku obično aktiviraju, ali tek kada je to izvršeno na procesno valjani način.*

Ključne reči: *Saobraćajna nesreća, krivični postupak, veštak*

EXPERT EVALUATION IN CRIMINAL OFFENCE AGAINST ROAD TRAFFIC SAFETY

Abstract: *The comparison with some other historic events leads toward distinction that the traffic accident, because of its numerous factors, variants, speciality and because of their mutual influence is rather complex event, demanding systematic and methodological permanent treatment, which could be without specific knowledge hardly achieved. In legal sense findings about traffic accident have to have certain background. Their part are not just traces like dealing with accident in technical sense, but also some other sources of recognition (i.e. witness testimony, experts findings etc.), which are usually activated in criminal procedure, but only then, when this was done satisfying the standards of its fairness.*

Key words: *Traffic accident, criminal procedure, experts*

1. UVODNE NAPOMENE

Krivično pravo, kao deo prava kažnjavanja, bavi se proučavanjem krivičnih dela, počinioćevog subjektivnog odnosa prema tim delima i proučavanjem krivičnih sankcija. Dali je pojedinačno, u krivičnom zakoniku određeno delo stvarno počinjeno, dali je njegov počinioć kriv i dali se ga može kazniti ili mu izreći drugu krivičnu sankciju, predmet je krivičnog postupka, u kome se te činjenice utvrđuju pomoću dokaza. U užem smislu reči, radi se o dokazivanju kao delatnosti koja u segmentu dobijanja i izvođenja dokaza nije slobodna, već je kao u svakom drugom pravnom postupku *prethodno određena i propisana*. To znači, da se dokazivanje može vršiti samo u okvirima procesno regulisanih radnji. Svrha regulisanosti je u dobijanju najkvalitetnijih saznanja kojima se sa sigurnošću odgovara na gornja pitanja, dok se istovremeno sa druge strane obezbeđuje efikasno očuvanje prava pojedinaca¹ koja su proklamovana u najvišim pravnim aktima pojedine zemlje (npr. Evropska

¹ Usp. Krapac D., Procesnopravni aspekti problema utvrđivanja činjeničnog stanja u krivičnom postupku, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3-4/1981, str. 526.

konvencija o očuvanju čovekovih prava i temeljnih sloboda, Ustav itd.) u kojoj se takav krivični postupak provodi. Drugim rečima i u nešto jednostavnijom obliku: u krivičnom postupku, dokazivanje i utvrđivanje činjenica po vsaku cenu, dakle bez obzira na kvalitet prikupljenog materiala i ne vodeći računa o čovekovim pravima ne može da se prihvatiti, jer su dobiveni rezultati u gnoseološkom smislu nesigurni dok su sa aspekta navedenih pravnih akata neodrživi. Osim toga, kod dokazivanja radi se o *vremenski ograničenoj* delatnosti koja mora zajedno sa krivičnom postupkom jednom da se privede kraju. U suprotnom, aplikacija pravne norme iz krivičnog zakonika potiskuje se u neodređenu budućnost, čime se gube njezini učinci i na kraju sam smisao. Zbog predhodne određenosti i propisanosti te vremenske ograničenosti, izbor podataka u krivičnom postupku u pravilu je manji od istog izbora kod utvrđivanja činjenica u nekim drugim, nepravnim oblastima (npr. u historiji, novinarstvu). Manjim izborom, po prirodi stvari postavlja se pitanje granice kod koje se pojedina činjenica (još uvek) može sigurno utvrditi odnosno kada nastupa situacija, koja skladno sa presumpcijom nevinosti iziskuje zaključak, kako odlučujuće činjenice nisu bile utvrđene te se okrivljenik optužbe mora osloboditi.

2. SAOBRAĆAJNA NESREĆA KAO DOGAĐAJ IZ PROŠLOSTI – TEHNIČKI I PRAVNI VIDICI

Iz gornjeg ujedno proizlazi zaključak prema kojem se u pravu kod većine slučajeva bavimo utvrđivanjem činjenica iz prošlosti. Njihova svota, skupljena u tekstu pravne norme, u svakidašnjem životu sastavlja događaj iz prošlosti ili *historički događaj*. On je u konkretnom slučaju jednokratn i neponovljiv. Primjerice, neki počinio u istim vremenskim i mjesnim prilikama ne može dva puta da ukrade istu stvar, drugog dva puta lišiti života ili ga dva puta na isti način da povredi. Sve što se dešava van tih okvira drugi je historički događaj, iako može prvom prema nekim elementima (na primer načinu izvršenja) jako da sličiti. Pošto su takvi događaji neponovljivi, oni se različito od nekih događaja u prirodoslovlju, empirički ne mogu preispitati. Ako bi to bilo nekim načinom i urađeno, događaji iz prošlosti vremenom i mjestom bili bih ponovljeni, a to je nemoguće.² Činjenice koje se utvrđuju u krivičnom postupku tako ne mogu biti objektivno sigurne i pouzdane, već su to samo na (moralnoj) razini,³ koja nužno podrazumeva postojanje nekog koji će te činjenice da utvrđuje. U krivičnom postupku evropsko kontinentalnog tipa, utvrđivanje činjenica u pravilu povereno je strankama (državnom tužiocu i okrivljenom) i sudu, koji ima »zadnju reč« i o pogledu njihovog postojanja. Isto je i u nekim drugim pravnim postupcima, time da su odnosi između stranaka i suda nešto drugačije postavljeni, ali to više nije predmet našeg priloga.

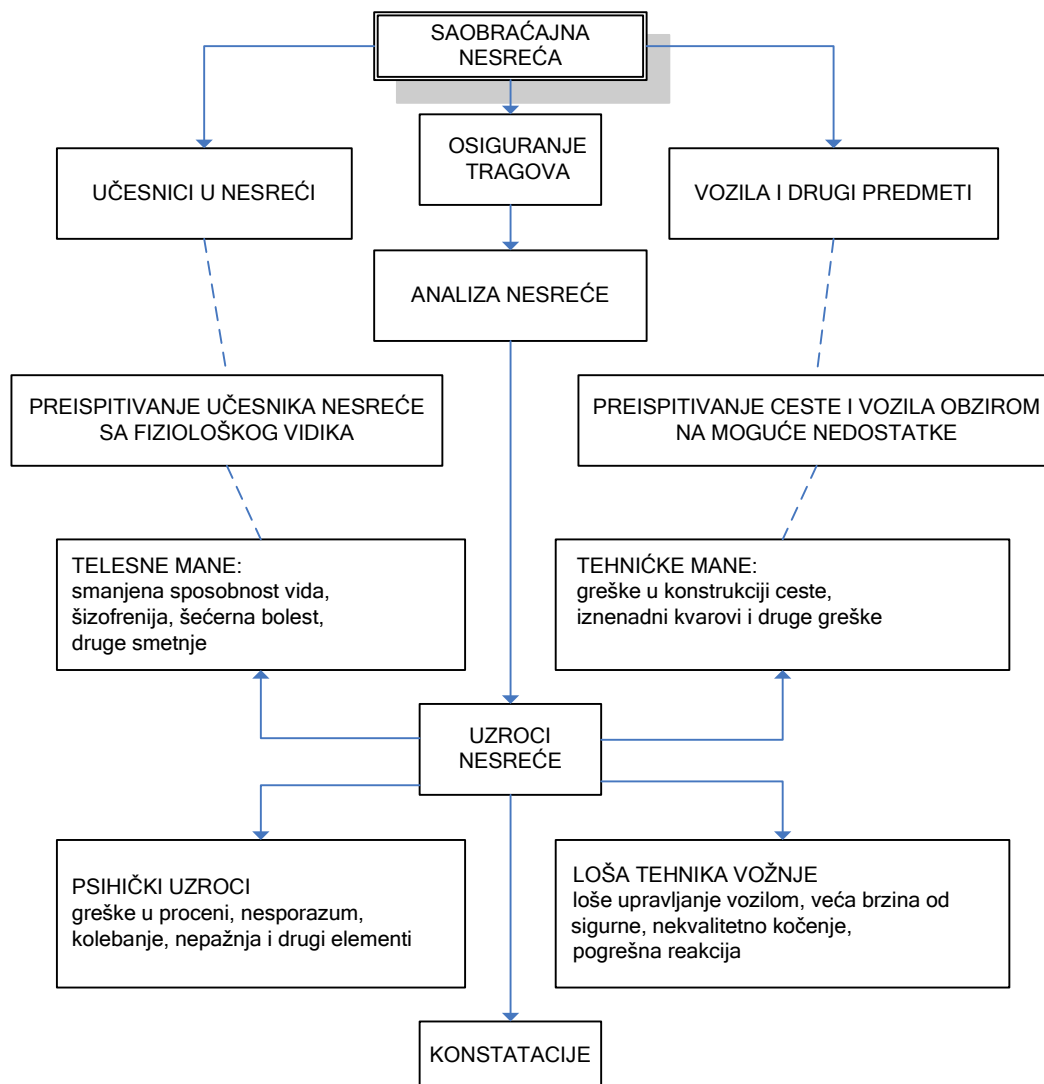
Bez obzira na razlike u načinu raspravljanja historičkih događaja u pravu i nepravnim oblastima, saobraćajna nesreća, kao zabranjena posledica⁴ kod krivičnih dela protiv bezbednosti drumskog saobraćaja, kolokvialno se može definisati kao neželjeni rezultat interakcije između čoveka, saobraćajno tehničkih sredstava i okoline, u kojoj se nesreća desila. U usporedbi sa nekim drugim historičkim događajima, saobraćajna je nesreća, zbog broja faktora, njihovih varianti, specifičnosti svakoga od njih te međusobnog utecaja u

² Usp. *Zupančič B.M.*, Pravica zoper samoobtožbo, Kazensko procesno pravo, Odločbe in razprave, ČZ Uradni list, Ljubljana 1991, str. 196.

³ Isto tamo.

⁴ Ona se u krivičnom pravu obično definiše kao učinak u vanjskom svetu koji može da se vidi iz opisa krivičnog dela te je bitan uslov za njegovo postojanje. Usp. *Bavcon L./Šelih A.*, Kazensko pravo Splošni del, Ljubljana 1996, str. 145.

činjeničnom smislu *kompleksan događaj* koji zahteva sistematičku, metodološki sređenu i pre svega samostalnu raspravu, koja se bez posebnih znanja teško obezbeđuje. Primjerice, saobraćajna nesreća ne može da se raspravlja na isti način kao krađa ili drugi historički događaj sa manjim brojem faktora, sa adekvatno nižim brojem varianti te sa specifičnostima i međusobnim utecajima koji se mogu katkad praktički i zanemariti. U gnoseološkom i metodološkom smislu takvi su događaji manje zahtevni a njihove granice mogu se prevazići već sa uobičajnim logičkim premisama i pomoću prosečnog životnog iskustva. Rečeno možemo prikazati šemom, u kojoj su ispostavljeni tehnički vidici saobraćajne nesreće.

Šema 1⁵: Tehnički vidici saobraćajne nesreće

Saobraćajna nesreća u pravnom smislu je prema članu 134. st. 1 slovenačkog Zakona o sigurnosti drumskog saobraćaja (ZSDS) nesreća na javnom ili nekategorisovanom drumu koji se koristi za javni drumski saobraćaj, u kojoj je učestvovalo barem jedno kretajuće vozilo te je kod toga najmanje jedno lice izgubilo život ili je telesno povređeno ili je prouzročena

⁵ Vir... Inženjerski priručnik iz drumskog i gradskog saobraćaja

materijalna šteta. Zakonska definicija saobraćajne nesreće treba nam zbog toga jer ZSDS i neki drugi zakoni njome vežu određene pravne posledice (npr. krivične sankcije), što kod uopšte definicije, koja sigurno ne bi bila »jedina uopšta«, i koja bih se prije ili kasnije menjala, ne bi bilo moguće. Takvo stanje po sebi vodi u nesigurnost koja je u pravnoj državi neprihvatljiva. Odatle njezina uskost, zbog koje su zakonski propisane posledice u nekim slučajevima izključene iako događaj kao takav može da odgovara pokušanoj definiciji saobraćajne nesreće.⁶

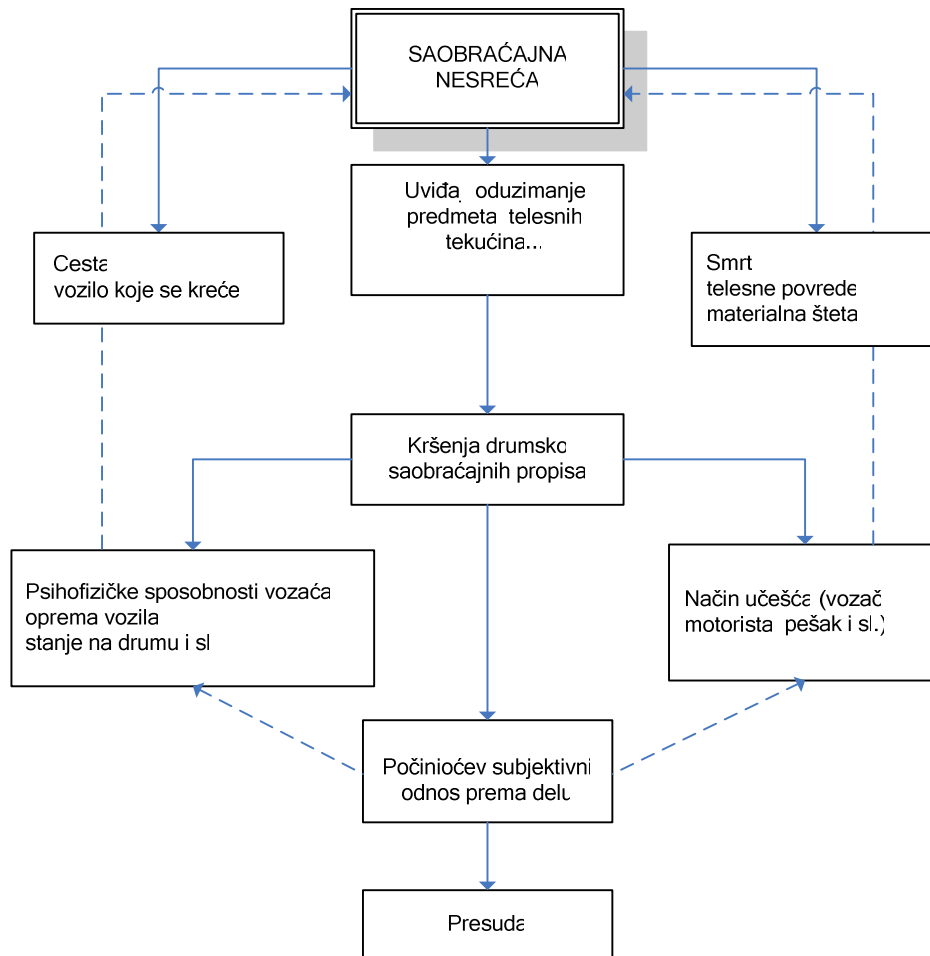
Isto važi za uzroke saobraćajnog nesreće u pravnom smislu. Tek kada je pojedinačni uzrok definisan u odgovarajućim zakonima, kao kršenje drumsko saobraćajnih propisa, on postaje pravno značajan. Kod toga je sasvim moguće da u nekim slučajevima kršenje navedenih propisa neće da se podudara sa uzrocima u tehničkom smislu,⁷ što čini okrivljenkovo oslobađanje neizbežnim. Tehnički uzrok naime nema svoj odraz u kršenju drumsko saobraćajnih propisa dok ti ostaju bez odgovarajućeg tehničkog temelja te su utvrđenja o učesniku kao prouzročitelju saobraćajno nesreće barem nesigurna ako ne i pogrešna.

Utvrđenja o saobraćajnoj nesreći i njezinim uzrocima moraju da imaju određeni temelj. On nužno ne obuhvaća samo tragove, kao što je to kod raspravljanja o saobraćajnoj nesreći u tehničkom smislu, već su njegov sastavni deo i neki drugi izvori saznanja (npr. ispovesti svedoka, veštačka mišljenja drugih struka itd.) koji se u krivičnom postupku obično aktivišu ali tek, ako je to bilo urađeno na procesno valjani način. Šta nam to govori? Svaki izvor saznanja mora kao takav da bude određen u zakonu o krivičnim postupku i dobijen na način (sa procesno regulisanom radnjom) koji je u istom zakonu i propisan. Ako je zakonska odredba kršena onda se sadržina izvora kod utvrđenja uzroka saobraćajne nesreće ne sme da upotrebi. Veći broj zakonsko raspoloživih izvora tako ne mora da znači, da će biti svi u krivičnom postupku i upotrebljeni, zbog čega broj izvora saznanja sam po sebi još uvek ne osigurava bogastva saznanja. To je važno jer predmet preispitivanja u krivičnom postupku nije samo procesna valjanost dobivenih izvora, već i kvalitet činjenica koja iz tih izvora proizlaze.

U krivičnom postupku pomenuta preispitivanja u pravilu se vrše unutar njegovih faza: istrage i glavnog pretresa. Kot toga treba da se zna, da je u obe faze uz aktivnost suda predviđena i ativnost stranaka kao i nekih drugih procesnih sudionika te da su utvrđenja o saobraćajnoj nesreći samo stepenica kod utvrđivanja počinioćevog odnosa prema delu (krivnje) kao centralnog pitanja toga postupka. Jednako kao tehnički vidici i pravni vidici saobraćajne nesreće mogu se prikazati šemom:

⁶ Uzmimo sudar dva vozila kod razdragane vožnje njivom ili pad bicikliste bez povreda i materijalne štete.

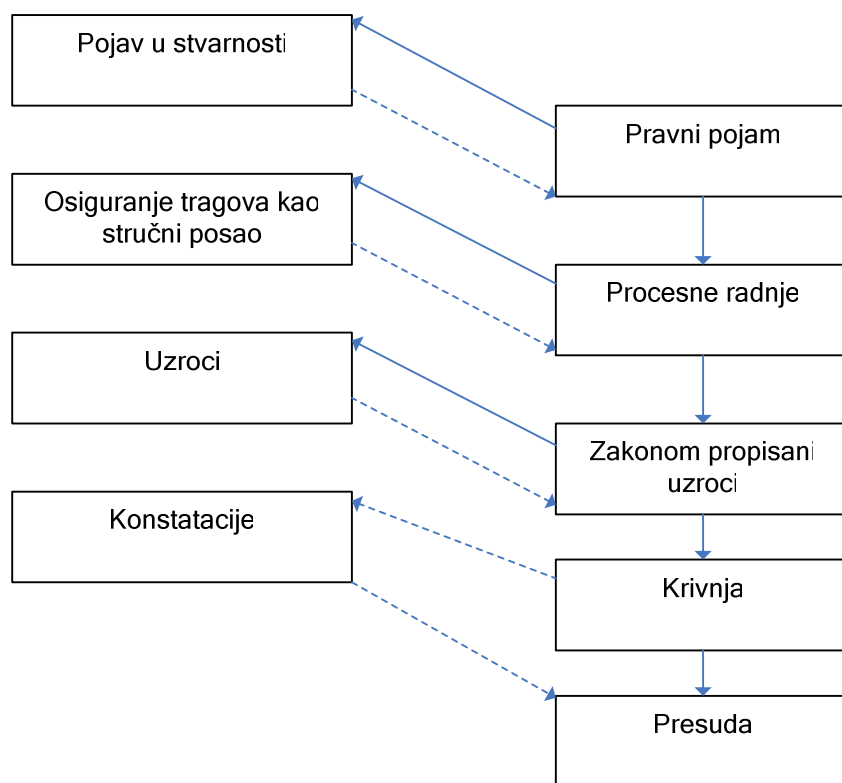
⁷ Na primer klizanje vozila zbog prevelikog naklona nepravilno građenog drumu a ne kao posledica neprilagođene brzine iz člana 27 st. 1 ZSDS.

Šema 2: Pravni vidici saobraćajne nesreće

3. POLJA POKRIVANJA I TAČKE RAZILAŽENJA

Uspoređivanje između obe šeme pokazuje, kako je proces saznanja kod utvrđivanja činjenica u vezi sa saobraćajnom nesrećom u tehničkom i pravnom smislu sastavljen iz četiri sličnih koraka. Kada se oni postavljaju paralelno, možemo utvrditi, da se nalaze u odnosu opšteg i posebnog, na što smo već upozorili kod definisanja saobraćajne nesreće, kako smo je sami pokušali da formulišemo i njezinoj zakonskoj definiciji. Iznimka su osiguranje tragova i procesne radnje, gde je navedeni odnos upravo suprotan. Kod toga potrebno je upozoriti, da nakon njihovog ulaska u krivični postupak i za tragove kao tzv. materialne tragove počinju da važe pravila o procesnoj valjanosti, zbog čega nije neophodno da će biti kod utvrđivanja uzroka saobraćajne nesreće u tom postupku i upotrebljeni. Konačno, dobivene činjenice o saobraćajnoj nesreći i njezinim uzrocima, u krivičnom postupku samo su deo činjenica do kojih mora sud doći kako bih doneo odluku (presudu) za koju je edino on nadležan. Tehnički vidici saobraćajne nesreće time dobivaju izgled instrumentalnosti koji nas zavodi. Naime, oni su temelj bez kojeg je utvrđivanje pravnih vidika saobraćajne nesreće praktički nemoguće. Ako se na primer sudioniku u saobraćaju stavlja na teret, da je obzirom na prilike vozio neprimerenom brzinom, a u isto vreme nije nam poznat podatak, koliko je njegova brzina neposredno pred sudar iznosila, onda je jasno, da o neprimerenosti kao pravnom uzroku za saobraćajnu nesreću ne možemo da presuđujemo. Odatle pokrivanje i odatle tačke razilaženja što u pojednostavljenom obliku prikazujemo u sledećoj šemi.

Šema 3: Polja pokrivanja i tačke razilaženja

Uspoređivanjem na desnoj strani nije posebno obuhvaćena analiza jer je ona deo pomenutih faza krivičnog postupka koje su sastavljene iz pojedinačnih procesno regulisanih radnji. Njihova funkcija je upravo u utvrđivanju i preispitivanju činjenica, ali ne samo po pitanju uzroka saobraćajne nesreće već i po pitanju drugih okolnosti, od kojih zavisi upotreba materialne krivične norme. Drugim rečima, analiza uzroka saobraćajne nesreće tek je jedan o segmenata procesnih radnji u njihovom dinamičkom smislu zbog čega se traženje njegovog pravnog pendanta pokazuje nepotrebnim.

4. VEŠTAČENJE

Krivična dela već neko vreme nisu događaji iz prošlosti koji se mogu utvrđivati tek pomoću svedoka, isprava i ostalih, manje zahtevnih dokaznih sredstava. To važi naročito za ona krivična dela koja su na jedan ili drugi način povezana sa modernim načinom života koji je zbog različitih pomagala postao lakši ali u isti čas složeniji, šta nas u velikoj meri čini zavisnima od ljudi sa posebnim znanjima i sposobnostima.

a) Tko je veštak

Kada u krivičnom ili bilo kojem drugom pravnom postupku dolazimo do položaja, da određenu činjenicu, zbog odsustva posebnih znanja ili sposobnosti, ne možemo sami da utvrdimo, postaje jasno, da nam treba lice koje te dve stvari poseduje i koje nam može kod naše zadaće da nam pomogne. To lice je veštak. Između potrebe i samim angažovanjem veštaka treba da bude odnos uzročnosti (test potrebnosti). Inače je prisutna opasnost, da veštak sa svojim konstatacijama zamenjuje ono šta bi trebao da utvrdi sud. Uzurpacija sudskog odlučivanja bila bih takoreći evidentna te se suprostavlja ustavnom zahtevu, prema

kojem o pravima i dužnostima pojedinca odlučuje nezavisan, nepristrasan i zakonom postavljeni sud. Na koji način su navedena znanja i sposobnosti stečeni nije u prvom planu, ali je zbog jakog opšteg razvoja skoro nezamislivo, dabih vešak mogao da bude netko koji nebi bio formalno obrazovan. No, sa druge strane postoje znanja koja nemaju svoju »domovinu« ili se njihova polazišta nalaze i različitim strukama (kao je to slučaj upravo kod veštaka saobraćajne struke), i činjenica je da neka obrazovanja (primjerice medicina) omogućuju stecanje većeg broja specifičkih znanja od drugih. Zbog toga treba u oba slučaja da se očekuje, kako će se u krivičnom postupku, konstatacije veštaka češće puta da preispituju od slučaja kada će se njihova formalna naobrazba i specifička znanja koja su potrebna sudu, skoro u celini da pokrivaju.

Konačno, u čistom procesnom smislu, veštakove konstatacije svrstavaju se u tzv. lična dokazna sredstva jer, isto kao i okrivljenikova obrana ili svedočki iskaz, dolaze od strane fizičkog lica, no opet se od istih razlikuju po tome, da od veštaka ne dolaze prolečinjenice, već ih on slično kao i sud može da ocenjuje.

b) Uloga i zadaća veštaka

Veštak mora da da stručno osnovani izvid i nepristrasno mišljenje. U državama tzv. kontinentalnog pravnog kruga⁸, veštak je sudijin nezavisan pomoćnik (*amicus curiae*) da bih ovaj mogao doneti pravilnu i pravednu odluku. Na takav stav a naročito na samo mišljenje ne može i ne sme da uteče ni okolnost da je bio veštak angažovan sa strane jedne od stranaka. Drugčije je u državama t.i. anglosaksonskog pravnog kruga⁹, gde je veštak smatran kao deo stranačke suprotne momčadi, zbog čega su njegova nezavisnost i nepristrasnost kategorije koje se u svakom pojedinačnom slučaju tek dokazuju.

c) Veštakovi materijali

Svoju zadaću veštak može da obavi samo ako ima dovoljno materijala, pomoću kojeg će sudu da posreduje tzv. *primarne činjenice*, koje sud u svezi sa historičnim događajem ne može da utvrdi. Kada govorimo o materialu, mislimo u prvom redu na dokaze, kod kojih će veštak morati voditi računa o dokazima koji su dobiveni na neformalni način i dokazima koji su dobiveni na zakonsko propisani način te istima i dokazima koji su bili dobiveni na zakonom zabranjeni način. Registriranje razlika nije uvek lak posao, pa se elementarno poznavanje pomenutih pitanja od strane veštaka, pokazuje nekom vrste nužde, dok se to sa pozicije suda vidi kao dužnost pravilnog usmeravanja veštaka kod njihovog rada. U suprotnom nastupaju posledice sa znatnim učincima na procese saznavanja. Ako se naime veštakovo mišljenje zasniva na tzv. zabranjenim dokazima, onda niti mišljenje ne može da bude pravno valjani dokaz te ga sud ne sme upotrebiti. To u najmanju ruku znači da su veštakova nastojanja uzalud te da njegova zadaća zapravo nije ispunjena.

Druga vrsta materiala su knjige, članci, rasprave i sve ostalo što se svrstava u pojedinačnu stručnu okolinu, iz koje veštak crpi t.i. stručne činjenice, koje zajedno sa primarnim činjenicama sastavljaju zaključenu celinu.

d) Prihvatljivost veštakovog mišljenja

Iako je sud angažovao veštaka zbog odsustva vlastitog znanja i sposobnosti, njegovo mišljenje nije dužan da prihvati. Sudovi su naime kod presuđivanja dokaza, za razliku od

⁸ To su skoro sve države evropskog kontinenta osim Velike Britanije i Republike Irske.

⁹ Pored gornjih, u taj krug se kao najpoznatije svrstavaju Ujedinjene američke države, Kanada i Australija.

njihovog dobivanja i izvođenja, slobodni, što znači da nisu vezani nikakvim posebnim formalnim dokaznim pravilima, niti mogu biti sa istima ograničena (čl. 18). Pojedinačni dokaz je, bez obzira na okolinu iz koje proizlazi, predmet šustinske ocene koja jedina sudu naređuje, dali će dokaz da prihvati ili odbije. Sa druge strane, slobodna ocena dokaza, sudu omogućava prihvaćanje i takvog mišljenja koje je osnovano na stavovima koja su u određenoj struci u manjini, no opet ne smeju da prebijaju stručne okvire jer bi na taj način došlo do veštakovog izjednačavanja sa šarlatanom ili oduševljenim amaterom. Stoga, veštakovo mišljenje u načelu će biti prihvatljivo onda, kada će se zasnivati na konstatacijama koja su u pojedinoj struci opće prihvaćene odn. većina ih smatra kao takvima te su iz eksperimentalne faze prešle u demonstrativnu fazu.¹⁰ Postavljenim standardom, sudske dvorane se zatvaraju pred konstatacijama koje su osnovane na nepreispitanih metodama te se kao takve pežorativno svrstavaju u naučnu kramu (*junk science*), u svakidašnjem životu u pravilu izbegavamo.

5. ZAKLJUČAK

U prilogu koji je obzirom na opseg i težinu predmeta raspravljanja neophodno nepotpun, pokušali smo da pretstavimo neka temeljna znanja u vezi sa utvrđivanjem činjenica kod saobraćajnih nesreća te da upozorimo na posebnosti, kada iste činjenice utvrđujemo unutar krivičnog postupka. Nepogrešiv most između uslovno imenovanim nepravim i pravnim utvrđivanjem činjenica su veštaci, koji sa svojim stručnim znanjem i sposobnostima dopunjuju informacijsku bazu koja je sudu potrebna kod donošenja pravilne odluke. Kod toga veštaci su sa jedne strane vezani pravilima struke kojoj pripadaju, dok su sa druge strane kod svog posla, isto kao i drugi sudionici, dužni da poštuju pravila zakona krivičnom postupku. Ako obaveza i dužnosti ne ispunjavaju, njihove se konstatacije mogu pokazati pogrešnima ili barem riskantnima, dok može biti samo mišljenje i pravno nevaljano. U svakom između slučaja, i ne obazirući se na razlike, veštakov zadatak nije ispunjen, pa se tako postavlja pitanje njegovog smisla. Zato je i te kako važno, da je sud barem u osnovnim crtama upoznat sa stanjem u pojedinačnoj struci te da veštak zna sa kakvim pravnim zahtevima će se sresti. Time saradnja između veštaka i suda postaje nuždom, koja obojici omogućava da optimalno funkcionišu i tako kao što se od njih i očekuje.

REFERENCE:

- [1] Bavcon L./Šelih A., *Kazensko pravo Splošni del*, Ljubljana 1996.
- [2] Krapac D., *Procesnopravni aspekti problema utvrđivanja činjenčnog stanja u krivičnom postupku*, Jugoslovenska revija za kriminologiju I krivično pravo, br. 3-4/1981.
- [3] McCormick, *On Evidence* West Publishing Co., At Paul Minnesota 1984.
- [4] Zupančič B.M., *Pravica zoper samoobtožbo, Kazensko procesno pravo, Odločbe in razprave*, ČZ Uradni list, Ljubljana 1994.

¹⁰ Radi se o standardu kojeg je američki Vrhovni sud postavio u slučaju *Frye protiv Sjedinjenih američkih država*, kada se bavilo pitanjem, dali je kod utvrđivanja činjenica dozvoljena upotreba tehničke sprave, slične današnjem poligrafu. Vid. *McCormick*, *On Evidence* West Publishing Co., At Paul Minnesota 1984, str. 605.